

Elnurə Bünyat qızı MƏMMƏDOVA
 AKU-nun "Maliyyə və bank işi" kafedrasının müdiri, dosent;
Neman Gündüz oğlu GÜLMƏMMƏDOV
 AKU-nun magistri

MÜASİR ŞƏRAİTDƏ KOMMERSİYA BANKLARININ FƏALİYYƏTİNİN SƏMƏRƏLİLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

İstənilən ölkənin iqtisadi fəaliyyətində bank sektorunun əhəmiyyəti danılmazdır. Ölkəmizdə bank sektorunun dinamik inkişafı və bütövlükdə bank sferasında hər bir kommersiya banklarının səmərəli idarə olunması zərurəti durmadan artır. Müasir maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətində kommersiya bankları iqtisadiyyatın ayrılmaz tərkib hissəsi olaraq fəaliyyət göstərir. Bank fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması və inkişafı ümumilikdə ölkə iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsinin əsas amillərindən biri hesab olunur. Kommersiya banklarının səmərəli fəaliyyəti, bank sistemi ilə yanaşı ümumilikdə bütün iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafına şərait yaradır.

Açar sözlər: bank, bank sektoru, iqtisadi səmərəlilik, rentabellik, likvidlik, faiz dərəcəsi, qiymətləndirmə.

Giriş

Bank fəaliyyətinin səmərəliliyi makro və mikroiqtsadi səviyyədə xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bank fəaliyyətinin aşağı səmərəliliyi iqtisadi tənəzzüldən xəbər verir. Demək olar bankların səmərəli iqtisadi fəaliyyəti milli rifah ilə sıx əlaqədədir. Kommersiya banklarının fəaliyyəti bir sıra risklərə məruz qalır ki, onların düzgün qiymətləndirilməməsi fəaliyyət prosesində ciddi nöqsanlara, hətta müflis olmaq həddinə çatdıra bilər. Bu da səhmdarların və müştərilərin ziyanına düşməsi anlamına gəlir. Bu amillər, bank fəaliyyətinin səmərəliliyinin təhlili üsullarının formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsinin vacibliyini əks etdirir. Müasir şəraitdə bank fəaliyyətinin effektivliyinin təhlili bankda idarəetmə qərarlarının qəbul olunmasında və banklarla müştərilər arasında etibarlı münasibətlərin qurulmasının əsasında dayanır. Kommersiya bankının fəaliyyət prosesində yaranan problemlərin mümkün qədər ani bir müddətdə müəyyənəlməsi üçün bank fəaliyyətinin səmərəli təhlili mexanizminin yaradılması zəruridir. Ölkənin sosial və maliyyə sabitliyini qoruyub saxlamaq, əhalinin həyat səviyyəsini və keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq nöqtəyi-nəzərindən xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Bankların səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün bir sıra amillər xüsusi əhəmiyyət daşıyır ki, onlardan da likvidlik, rentabellik, ödəməqabiliyyətliliyi, gəlirliliyi və s. göstərmək olar.

Rentabellik göstəriciləri mənfəətin məsrəflərə olan nisbəti kimi başa düşülür və bu mənada bank fəaliyyətinin səmərəliliyinin göstəricisi kimi xarakterizə olunur. Rentabellik göstəricilərinin ümumi iqtisadi mənası onunla izah olunur ki, rentabellik bank tərəfindən xərclənən hər 1 manatın gətirdiyi mənfəət ilə ölçülür.

Bank fəaliyyətinin rentabelliynin ümumi səviyyəsi onun ümumi mənfəətliliyini, həmçinin 1 manat gəlirin gətirdiyi mənfəəti qiymətləndirməyə imkan verir (gəlirdə mənfəətin payı).

Bank fəaliyyətinin ümumi rentabelliynin vacib göstəricilərindən biri – aktivlərin gəlirlilik dərəcəsi (ROA-retrun on assets) -1 manat bank aktivinin gətirdiyi mənfəətin həcmi göstərir. Bu göstərici bankın aktiv əməliyyatlarının səmərəliliyinin təhlilində, bütünlükdə isə bank idarəetməsinin səmərəliliyində istifadə olunur və aşağıdakı düsturla müəyyən olunur:

$$R_n = M/A.o.d \times 100\%$$

Burada R_n – Rentabelliyn norması
 M - Mənfəət

A.o.d – Aktivlərin orta dəyəri

Rentabelliyn bu göstəricisinin müsbət dinamikası bank aktivlərinin istifadəsinin effektivliyinin artırılması ilə xarakterizə olunur. Eyni zamanda bu göstəricinin tez bir zamanda artması aktivlərin yerləşdirilməsi ilə əlaqədar olaraq risklərin səviyyəsinin artmasına işarədir.

Rentabelliyn müxtəlif aspektlərinin təhlili bankın aktiv və passiv əməliyyatlarının rentabellik göstəricilərinin hesablanması tələb edir. Aktiv əməliyyatlar bankın əsas gəlir mənbəyidir və bu nöqtəyi-nəzərdən bankın rentabelliyni onun aktiv əməliyyatlarının səmərəliliyi ilə müəyyən olunur. [5, s. 184].

Bankın likvidlik göstəricisi və rentabellik səviyyəsi qarşılıqlı əlaqədə olur. Passivdə olan aşağı ödənişli resursların yüksək xüsusi çəkisi rentabelliyni xeyli artırır, lakin bankın likvidlik səviyyəsinə aşağı salır və əksinə, gəlir gətirməyən irihəcmli aktivlərin rentabelliyni aşağı düşür və likvidliyi artırır. [10, s. 62].

Bankların effektiv fəaliyyət göstərməsində likvidliyin rolu danılmazdır. İlk növbədə kommersiya bankları bir ay ərzində likvidlik göstəricilərini normativ dəyərlərə uyğun şəkildə nizamlamalıdır. Bu hər şeydən əvvəl banklararası kreditlərin, kreditor borclarının və digər cəlb olunmuş vəsaitlərin ixtisarı, həmçinin bankın xüsusi vəsaitlərinin artırılması hesabına mümkündür. Belə ki, nəzərə almaq lazımdır ki, yeni səhmlərin buraxılışı formasında əlavə kapitalın cəlb olunması dividendlərin ixtisarına gətirib çıxardır ki, bu da səhmdarlar tərəfindən bəyənilir. Digər tərəfdən, başqa təşkilatlar kimi kommersiya bankları üçün likvidliyin əsası kimi aparılan əməliyyatların gəlirliliyinin təmin olunması çıxış edir. Belə ki, əgər likvidliyin əsas normativ əmsalının faktiki dəyəri icazə verilən minimal səviyyədən çox olarsa bu halda kommersiya bankının fəaliyyəti səhmdarlar tərəfindən mənfəi qiymətləndiriləcək, onun əsası kimi mənfəət əldə etmək üçün imkanlardan lazımı səviyyədə istifadə olunmaması qəbul olunacaqdır. Onu vurğulamaq lazımdır ki, balans likvidliyin təhlili bankın gəlirliliyinin təhlili ilə eyni vaxtda aparılmalıdır. Kommersiya banklarının təcrübəsi göstərir ki, icazə verilən minimal likvidlik dərəcəsi astanasında fəaliyyət göstərən banklar daha çox mənfəət əldə edir. Daha dəqiq desək, bank kredit resursları qismində maliyyə vəsaitlərinin cəlb olunması üzrə onlara verilən hüquqlardan tamamilə yararlanırlar. Eyni zamanda, öz fəaliyyətini müştərilərin vəsaitlərindən istifadəyə əsaslanaraq bank likvidlik göstəricilərinin təbiiq olunmasının vacibliyini diqqətə edir. Maksimal likvidliyə, digər aktivlərlə müqayisədə bankın kassa və müxbir hesabındakı qalıqların maksimalaşdırılması ilə nail olmaq olar. Lakin bu halda bankın mənfəəti minimal səviyyədə olur. Mənfəətin maksimalaşdırılması isə vəsaitlərin saxlanması deyil, onların kredit verilməsini və investisiya həyata keçirilməsini tələb edir. Kassada olan nağd pulun və müxbir hesablardakı qalıq pullarını minimuma endirmək lazımdır. Bu halda mənfəətin maksimalaşdırılması yaransa da, bu proses bankın öz müştəriləri qarşısında öhdəliklərini yerinə yetirməyi təhlükə altına salır. Bu səbəbdən də bank likvidliyin idarə olunmasının mövcudluğu likvidlik və mənfəətliliyin əks tələblərinin elastik kombinasiyasından ibarətdir.

Kommersiya bankında likvidliyin idarə olunmasının funksiyası, Mərkəzi Bank və digər bank normativlərinə riayət etməklə mənfəətin maksimalaşdırılmasına əsaslanır. [6, s. 242].

Bütün bunlar ilə yanaşı bank heç olmasa qısamüddətli perspektiv üçün likvidliyə malik olan vəsaitlərə nə qədər ehtiyac olduğunu müəyyənləşdirməlidir. Artıq qeyd olunduğu kimi, bu ehtiyacın proqnozlaşdırılması 2 üsul ilə həyata keçirilə bilər.

Onlardan biri, kredit ehtiyaclarının təhlilini və hər bir aparıcı müştəridən gözlənilən əmanət səviyyəsini, digəri isə kredit və əmanətlərin həcminin proqnozlaşdırılmasını təklif edir. Hər iki üsulun çatışmayan cəhətləri var. Onlar maksimal deyil, orta likvidlik dərəcəsinə əsaslanır. Bu isə bankın ümumilikdə likvidlik səviyyəsini qiymətləndirmək üçün kifayət edə bilər, lakin çıxarılan depozitləri və müraciət olunan kreditləri qarşılamaq üçün gələn həftəyə kassadakı nağd pulun nə qədər olması haqqında rəhbərliyə heç bir məlumat vermir. Yalnız bankın fərdi müştərilərinin hesabının təhlili hazırkı anda nağd pulu və ehtiyacları müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Yerli bazarda təsərrüfat və maliyyə şəraitinin, müştəri spesifikasiyinin, yeni bazarlara çıxış imkanlarının, bank xidmətlərinin inkişaf perspektivlərinin, yeni hesab növlərinin açılmasının, lizin,

faktoring, trust və s. əməliyyatların aparılmasının ilkin öyrənilməsi bu məsələnin həll olunmasında banka yardımçı ola bilər. Lakin daxili amillərdən əlavə ümummilli faktorları da nəzərə almaq lazımdır. Məsələn, pul-kredit siyasətinin, qanunvericiliyin dəyişdirilməsi və s.

Bütün bunların öyrənilməsi və eyni zamanda proqnozlaşdırılması bankın aktivində olan likvid vəsaitlərin vacib hissəsini daha dəqiq müəyyənləşdirməyə kömək edir. Bu halda bank öz təcrübəsinə güvənməlidir.

Pul bazarının vəziyyətinin, müştərinin və ya əməkdaşlıq edən bankın maliyyə vəziyyətinin dəyişməsinə səbəb olan gözlənilməyən öhdəlikləri qarşılamaq üçün bank likvid ehtiyatlar formalaşdırmalıdır. [8, s. 152].

Likvidlik səviyyəsini tələb olunan şəkildə saxlamaq bankın aktiv və passiv əməliyyatlar sahəsində müəyyən siyasət aparmasının köməyi ilə həyata keçirilir. Daha doğrusu, bank aktiv və passiv əməliyyatların idarə olunması üçün səriştəli siyasət hazırlamalıdır. Bu halda aktivlərin idarə olunmasında bank aşağıdakı məqamlara diqqət yetirməlidir:

- Nağdlaşmanın idarə olunması daha səmərəli olmalıdır, yəni pulun mədaxilini və məxaricini planlaşdırmaq və ödəniş cədvəlini hazırlamaq lazımdır;
- Bankın yerləşdirdiyi vəsaitlərin müddəti, cəlb olunmuş vəsaitlərin müddəti ilə uyğun gəlməlidir. Aktiv hesabdakı pul vəsaitlərinin passiv hesabdakı pul vəsaitləri üzərində artıqlığı yolverilməzdir;
- Ümumilikdə fəaliyyətin rentabelliyinin artırılmasına və xüsusilə də fərdi əməliyyatların gəlirliliyinə diqqət yetirmək lazımdır.

Bankların effektiv fəaliyyət göstərməsi üçün kredit portfelinə nəzarət etmək olduqca əhəmiyyətlidir.

Kredit portfelinin idarə olunmasında aşağıdakı amillər vacibdir:

➤ Kredit qoyuluşlarının onların risklilik səviyyəsinə görə, kreditin qaytarılmasının təminatı, gəlirlilik səviyyəsi üzrə yerləşdirilmələrinə nəzarət etmək. Bankın kredit qoyuluşları bir neçə meyarə əsasən təsnif oluna bilər:

- müştərinin kredit qaytarma qabiliyyətinin səviyyəsi;
- kreditin ödənilməsi üçün girov təminatı;
- kreditlərin sığortalınması imkanı;
- səlahiyyətli şəxs tərəfindən kreditin etibarlılığının qiymətləndirilməsi və s.

Kommersiya bankının kredit qoyuluşlarının ümumi məbləğindəki hər bir kredit qrupunun payı və oradakı dəyişikliklər likvidlik əmsalının səviyyəsinin proqnozlaşdırılmasına xidmət göstərir, bankın mövcud kredit siyasətini davam etdirmək imkanını və ya onun dəyişdirilməsinin zərurliyini ifadə edir. Kompüter texnologiyasının köməkliyi ilə, ssudaların fərdi debitorlar üzrə qruplaşdırılması gündəlik likvidlik əmsallarının səviyyəsinə nəzarət etməkdə və qarşıdakı dövrdə bankın müstəqil surətdə və ya konsorsiumlarda iştirak edərək irihəcmli kreditlərin verilə bilmə imkanını təhlil etməkdə yardımçı olur.

➤ Kreditlərin ödəniş vaxtları üzrə yerləşdirilməsinin təhlili - bank balansının cari likvidlik səviyyəsinin proqnozlaşdırılmasına və bankın kredit siyasətində “boşluqların” aşkar olunmasına xidmət göstərir.

➤ Verilənlər bazasına əsasən ödəniş vaxtına görə kreditlərin yerləşdirilməsini təhlil etmək. Xüsusilə də fərdi müştərilər və kredit növləri üzrə qarşıdakı 30 gün ərzində kreditlərin qaytarılmasının təhlili metodları hazırlanmışdır ki, bu da resursların buraxılmasına və onlara nə zaman ehtiyac duyulmasına nəzarət etməyə imkan verir. Təhlilin nəticələri kommersiya bankı tərəfindən resursların alınması və ya satılması üzrə operativ qərarın qəbul olunmasında istifadə oluna bilər. Belə analiz hər hansı bir tədbir görülməyə kommersiya bankının likvidlik səviyyəsinin və ödəmə qabiliyyətinin aşağı düşməsinə səbəb ola biləcək tendensiyaların aşkarlanmasında, gizli proseslərin üzə çıxarılmasında xüsusi rol oynayır, bank siyasətində düzəlişlər etməklə bu xoşagəlməz hallardan bankı xəbərdar etməyə imkan verir.

➤ Müştərilərin hesablaşma hesabı və bankın müxbir hesabı üzrə ödəniş dövryyəsinin intensivliyinə təhlil metodlarını tətbiq etmək. Belə təhlilin nəticələrinə uyğun olaraq bankın balans aktivlərinin qruplaşdırılması reallaşdırılır.

➤ Aktivlərin strukturunu dəyişdirmək, yəni kifayət qədər kredit ödənişlərinin təmin olunması hesabına likvidlik aktivlərinin payını artırmaq, müxtəlif fəaliyyət növlərini müstəqil balansla ayırmaq - la balansın təmizlənməsi, xüsusi vəsaitlərin artırılması, digər banklardan borc almaq və s.

➤ Əməliyyat risklərinin azaldılması istiqamətində fəaliyyət göstərmək. Bu zaman yadda saxlamaq lazımdır ki, kredit təşkilatlarının öz likvidliyini və ödəmə qabiliyyətini saxlamaq üçün qəbul etdiyi təcili tədbirlər, bir qayda olaraq bank xərclərinin artması və onun mənfəətinin azalması ilə bağlıdır. Balanslaşdırılmamış və ödəmə qabiliyyətini itirən bankın risklərinin idarə olunması bankın potensial zərərini azaldır və onun gələcək fəaliyyətini üçün zəmin yaradır. Balanslaşdırılmamış likvidlik riskini və kommersiya bankının ödəmə qabiliyyətini (kredit qabiliyyəti) itirməyini anlamaq üçün banka likvidlik göstəricilərinin səviyyəsini və onların dəyişməsinə təsir göstərən amillərin təhlili üçün gündəlik nəzarət məqsədiylə xüsusi sistemlər yaratmaq lazımdır. Analitik fəaliyyət göstərmək üçün vacib olan bütün məlumatları operativ ələ keçirməyə imkan verən verilənlər bazasının yaradılması məqsəduyğundur ki, onun əsasında bank siyasəti formalaşdırılır.

Bank, passivlərin idarə olunmasına ciddi nəzarət etməlidir. Bu baxımdan, passivlərin idarə olunmasında banka aşağıdakı tövsiyələri vermək olar:

- Xüsusi kapitalın cəlb olunmuş vəsaitlərə nisbətində nəzarət etmək;
- Bankın depozit bazasının təhlili;
- Depozitlərin strukturuna diqqət yetirmək: müddətli depozitlər tələbli depozitlərdən daha çox likvidliyə malikdir;
- Depozitlərin sabitliyini saxlayan strategiyaları müəyyənləşdirmək. Bu strategiyaların bir hissəsi marketinqdən ibarətdir - bankın böhran vəziyyətində belə ona sadıq qalan müştərilərə daha keyfiyyətli xidmət göstərmək;
- Təkcə sabitliyi deyil, eyni zamanda depozitin mənbələrinin müəyyənləşdirmək lazımdır, yəni fiziki şəxslərin depoziti hüquqi şəxslərin depozitlərinə nisbətən daha etibarlıdır (depozitlərin ölçülərindəki fərqlərə görə);
- Kredit resurslarının ucotunu tənzimləmək;
- Digər kredit təşkilatları tərəfindən yerləşdirilən depozitlərin etibarlılığını qiymətləndirmək;
- Passivlərin müddətlər üzrə qruplaşdırılmasının köməkliyi ilə tələbli öhdəlikləri azaltmaq və s.

Beynəlxalq təcrübədə bank likvidliyinin idarə olunması üzrə menecerlər bu sahənin fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün aşağıdakı praktiki tövsiyələri zəruri hesab edirlər.

Onlardan birincisi likvidliyin idarə olunması üzrə menecerlərin maliyyə vəsaitlərinin cəlb olunması və istifadə olunmasına cavabdehlik daşıyan bankın bütün şöbələrinin fəaliyyətinə nəzarət etməsi və öz işini bu şöbələrin fəaliyyətinə uyğun təşkil etməsindən ibarətdir.

İkincisi likvidliyin idarə edilməsi üzrə menecerlər bankın böyük əmanətçiləri və irihəcmli kreditlərdən istifadə edən debitorların nə zaman hesablarından vəsait çıxardacağını və əmanətlərin həcmi artacağını planlaşdırdıqlarını qabaqcadan yəqin etməsindən ibarətdir. Bu vəziyyət menecerlərə likvid vəsaitlərin profisit və ya defisit halında öz fəaliyyətini planlaşdırmağa imkan verir.

Bank sektorunun iqtisadiyyatda rolunun artırılması dövlətin əsas vəzifələrindən biridir. Azərbaycan Respublikasının hökumətinin və Mərkəzi Bankın əsas fəaliyyəti bir neçə amildən ibarətdir:

1. Bank fəaliyyətinin normativ-hüquqi təminatını təkmilləşdirmək. Bank fəaliyyətinin hüquqi təminat sahəsində kredit təşkilatlarının beynəlxalq normalara uyğun olaraq fəaliyyət göstərməsi üçün hüquqi şəraitin yaradılması;

- Kreditorların hüquqlarını möhkəmləndirmək;
- Bank əməliyyatlarını yerinə yetirmək üçün lisenziyası geri alınan kredit təşkilatlarının fəaliyyətinə xitam verilməsinin hüquqi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsini təmin etmək;
- Rəqabətin hüquqi mexanizmlərini möhkəmləndirmək və bank sahəsində kommersiya banklarının müstəqilliyinin məhdudlaşdırılması üzrə tədbirlərin qarşısının alınması;

- Kredit təşkilatlarının daxilolma prosedurlarını sadələşdirmək;
- Bank işində müasir texnologiyaların daha çox tətbiq olunması üçün hüquqi şərait yaratmaq; bu da öz növbəsində əməliyyat xərclərinin azalmasına gətirib çıxarır;

- Bank fəaliyyətinin vergitutma sisteminin təkmilləşdirilməsi üzrə fəaliyyəti davam etdirmək.

2. Bankların maliyyə vasitəçiliyində iştirakı üçün əlverişli şəraitin yaradılması. Bankların maliyyə vasitəçiliyi sistemində rolunun möhkəmləndirilməsi üçün təsərrüfat fəaliyyətinin göstəriciləri və maliyyə durumu haqqında informasiyanın açıqlanmasına əsasən beynəlxalq maliyyə hesabatlarının standartlarına uyğun olaraq təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyətinin şəffaflığının təmin edilməsi.

3. Bank nəzarətinin və bank tənzimlənməsinin səmərəliliyinin artırılması. Bank nəzarəti və tənzimlənməsi sahəsində vacib istiqamətlər bunlardır: bank nəzarəti rejiminin müəyyənəşdirilməsi və zəruri hallarda müəyyən tədbirlərin tətbiq olunması; kredit təşkilatının fəaliyyətinin kompleks qiymətləndirilməsi və daha cəld reaksiya verən sistemin fəaliyyətinin təmin olunması; bank nəzarəti çərçivəsində qəbul olunan qərarların operativliyinin və effektivliyinin yüksəldilməsi.

4. Kommersiya banklarının fəaliyyətində şəffaflığın təmin olunması və rəqabətli mühitin inkişaf etdirilməsi. Rəqabətli mühitin inkişaf etdirilməsi və bazar intizamılığının möhkəmləndirilməsi sahəsində bank xidmətləri bazarının infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi üçün daha əlverişli şərait yaratmaq, xüsusilə regionlarda; kommersiya banklarının fəaliyyətinin və səhmdarların strukturunun şəffaflığını təmin etmək; beynəlxalq auditor standartlarına əsasən auditor fəaliyyətinin keyfiyyətini və effektivliyini yüksəltmək; bank sahəsində bazar intizamılığını möhkəmləndirmək və bütün kommersiya bankları üçün bərabər rəqabət şəraitinin təmin olunması.

5. Bank risklərinə nəzarət etmək – yaxın gələcəkdə bankın mənfəətliliyini müəyyənəşdirən vacib amillərdən biridir. Bankın kredit riskinə effektiv nəzarət etmək üçün bir sıra vacib elementlər mövcuddur: kredit siyasəti və prosedurunun yaxşı inkişaf etdirilməsi; kredit portfelinin yaxşı idarə olunması; kreditlərə səmərəli nəzarət edilməsi.

6. Bank biznesinin konsolidasiyası. Bank sisteminin böyüməsi ilə onun risklərinin aşağı salınması zəruridir. Azsayılı bankların fəaliyyət göstərməsi onlar üzərində tənzimləyici nəzarəti asanlaşdırır, bank sabitliyinin təmin olunmasına və sistemdə şəffaflığın artırılmasına kömək edir.

7. Bankın əmanətçilərinin və digər kreditorlarının maraqlarının müdafiə olunmasının gücləndirilməsi.

8. Əhəliyə və şirkətlərdən pul vəsaitlərinin akkumulyasiyasının və bu vəsaitlərin kredit və investisiyaya transformasiyası üzrə fəaliyyət göstərən bank sektorunun effektivliyinin artırılması.

9. Göstərilən sahələr üzrə ixtisaslaşmış bankların sayının artırılması: ipoteka kreditləri, istehlak kreditləri, plastik kartlar üzrə fəaliyyət göstərən banklar. İnkişaf etmiş banklararası kredit sistemi və institusional investorların vəsaitlərinin mövcudluğu bankları sabit maliyyə mənbəyi ilə təmin edir.

10. Böyük bir kütləni əhatə edən bank xidmətləri bazarının yeni segmentlərinin inkişafı, onların əhəliyə üçün cəlbediciliyinin artırılması.

Bank fəaliyyətinin səmərəliliyinin artması bankların yeni inkişaf trayektoriyasına çıxmasına kömək edir.

Hal-hazırda Azərbaycanın bank sisteminin qarşısında duran başlıca məsələlərdən biri – bank sisteminin sabitliyini yüksəltmək, investorlar, əmanətçilər və kreditorlar tərəfindən Azərbaycanın bank sektoruna etimadın möhkəmləndirilməsi, onların maraqlarının müdafiə olunmasını gücləndirmək, əmanətlərin sığortalınması sisteminin effektivliyinin yüksəldilməsidir. Xarici iqtisadi fəaliyyətin inkişafı, Azərbaycanda mövcud bank xidmətlərini inkişaf etdirərək, alıcı və satıcının maraqlarının maksimal səviyyədə müdafiə olunmasını təmin edən aşağıdakı formalarla şərtlənir.

Beynəlxalq hesabatların akkreditiv forması, iqtisadiyyat, bank sektoru və bütün kontragentlər üçün aşkar üstünlüyə malik olan, tərəflərin balans maraqlarına daha yaxşı riayət edən və etibarlılıq gücünə görə daha geniş yayılmış və daha çox tələb olunan formadır.

Bank zəmanətləri, onun rolunun artması istənilən sövdələşmələrin reallaşdırılmasına, müqavilələrdə öhdəliklərin düzgün icra olunmaması zamanı yaranan zərərin təcili kompensasiya olunmasına kömək edir.

Beynəlxalq lizinq keçid iqtisadiyyatında və inkişafda olan ölkələr üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır, həmçinin istehsal sahələrini əlavə maliyyə axını ilə təmin edir və daxili istehsalın artmasına, əsas vəsaitlərin satışının artmasına və maliyyə mexanizmlərinin inkişafına kömək edir.

Beynəlxalq faktoring və forfeyting daxili iqtisadi fəaliyyətin maliyyələşməsi və risklərin idarə olunmasında müasir menecmentin vacib amillərindən sayılır. Layihələrin maliyyələşdirilməsi və sindikatlaşdırılmış kreditləşmə irihəcmli investisiya layihələrini reallaşdırmaq üzrə beynəlxalq investisiya resurslarının səfərbərliyi üçün vacibdir.

Nəticə

Beləliklə, Azərbaycan banklarının kapitallaşma səviyyəsinin artırılması məqsədilə aşağıdakı istiqamətləri müəyyənəşdirmək olar:

- tabeliyində olan kreditlərin cəlb olunması;

- fərdi yığımlardan geniş istifadə;

- nizamnamə kapitalını formalaşdırmaq üçün yeni səhmlər emissiya edərək fond birjasında yerləşdirmək yolu ilə iqtisadiyyatın neft sektorundan sərbəst pul vəsaitlərini cəlb etmək;

- azərbaycan banklarının nizamnamə kapitalının formalaşdırılmasında xarici banklarla inteqrasiyanın inkişafı;

- bankların birləşməsi və kifayət qədər olmayan nizamnamə fondunun daha böyük banklara qoyuluşu;

- bank qruplarının formalaşdırılması. Kommersiya banklarının kapitallaşma səviyyəsini yüksəltmək məqsədi ilə bank sisteminin müasirləşmə prosesində müxtəlif bankların birləşməsi təcürbədə geniş vüsət almalıdır. Bank fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətlərinə isə əsasən aşağıdakı elementlər daxildir:

- Azərbaycanın regionlarında bank infrastrukturunun genişlənməsi;

- kredit təşkilatlarının rəqəbatqabiliyyətliyini artırmaq;

- bank fəaliyyətində şəffaflığın təmin olunması və informasiya təhlükəsizliyinin mexanizminin hazırlanması;

- bank fəaliyyətinin potensial təhlükələrinin və risklərinin qiymətləndirilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi, onların təsirinin azaldılması üzrə tədbirlər və s.

ƏDƏBİYYAT

1. “AR-in Mərkəzi Bankı haqqında” AR-in Qanunu. 10 dekabr 2004-cü il.
2. “Banklar haqqında” AR-in Qanunu. 16 yanvar 2004-cü il
3. Abdullayev Ş.Ə., Əsgərova R.V. “Bank işi”, Dərslük, Bakı, 2007
4. Ataşov B.X., Novruzov N.A., İbrahimov E.Ə. Maliyyə nəzəriyyəsi. Dərslük. Bakı, 2014.
5. Bəşirov R.A. Bank işi. Dərs vəsaiti. Bakı, 2007-184 s.
6. Hüseyinov X., Balayeva E. “Pul, kredit, banklar”, Bakı, 2015-242 s.
7. Məmmədova E.B. “Maliyyə” Dərslük. Bakı, 2018;
8. Məmmədov Z.F. “Pul, kredit və banklar”, Dərslük. Bakı, 2010-152 s.
9. Məmmədov Z. “Bank fəaliyyətinin əsasları”, Bakı, 2013;
10. Sadiqov E.M. Bank əməliyyatları. Bakı, 2010-62 s.
11. Pul, kredit və banklar. R.Rzayevin red. ilə. Bakı, 2000;
12. www.cbar.az

*доц. Эльнура Бунят кызы Мамедова
заведующий кафедрой “Финансы и банковское дело” АУК,*

*Неман Гюндюз оглы Гульмамедов
магистр АУК “Финансы и банковское дело”*

Оценка эффективности коммерческих банков в современных условиях

Резюме

Важность банковского сектора в экономической деятельности любой страны неоспорима. Динамичное развитие банковского сектора в стране, в основном, повышает необходимость эффективного управления каждым коммерческим банком в банковском секторе. В современной финансово-хозяйственной деятельности коммерческие банки являются очень важной составляющей частью экономики. Повышение эффективности и развития банковской деятельности является одним из основных факторов развития экономики страны в целом. Правильное функционирование коммерческих банков, наряду с банковской системой, способствует эффективному формированию всей экономики.

Ключевые слова: банковское дело, банковский сектор, экономическая эффективность, рентабельность, ликвидность, процентная ставка, оценка.

*ass. prof. Elnura Bunyat Mammadova
head of the “Finance and Banking” department of ACU,*

*Neman Gunduz Gulmammadov
master of the Azerbaijan Cooperation University*

Assessment of the efficiency of commercial banks in modern conditions

Summary

The importance of the banking sector in the economic activity of any country is undeniable. The dynamic development of the banking sector in our country and the efficient management of every commercial bank in the banking sector as a whole is constantly increasing. In modern financial and economic activities, commercial banks are an integral part of the economy. Increasing the efficiency and development of banking activity is one of the main factors for the development of the country's economy as a whole. Effective activity of commercial banks, along with the banking system, contributes to the sustainable development of the whole economy.

Key words: banking, banking sector, economic efficiency, profitability, liquidity, interest rate, evaluation.